

АКТИВІЗАЦІЯ УЧБОВОЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУХАЧІВ

С.В. Говаленков

м. Харків, Академія пожежної безпеки України

fd@apbu.kharkiv.com

Необхідність удосконалення якості підготовки спеціалістів ставить перед викладачами ряд достатньо складних питань. Як навчити слухача (курсанта) вибирати з моря знань необхідне і причому в найкоротші терміни? Як будувати навчальний процес, щоб у курсанта в процесі навчання формувалися не тільки навички, але і справжні знання? Як розвивати логічне і критичне мислення? Іншими словами, як формувати особистість майбутнього спеціаліста?

Оскільки особистість спеціаліста формується тільки в результаті його власної праці, то весь навчальний процес від першого до останнього дня перебування курсанта в вищому навчальному закладі повинен бути його безупинною активною цілеспрямованою діяльністю. Організація і керування нею і є основною задачею професорсько-викладацького складу. Тому завдання полягає в організації діючої розвиваючої системи підготовки спеціалістів.

Однією з основних вимог, що пред'являються до якості підготовки спеціаліста є його глибокі і тверді фундаментальні та спеціальні знання, що утворюються тільки в результаті пізнавальної діяльності, за рахунок прагнення зрозуміти, просуваячись від менш повного знання до більш повного. Накопичення знань забезпечує більшу глибину розуміння явищ, що, у свою чергу, відкриває нові можливості для досягнення більшої повноти знання. При такому накопиченні знань вони є “справжніми”, на відміну від “формальних знань”, які є результатом запам'ятовування результатів проведених кимось раніше досліджень. Запам'ятовування може мати місце, а справжнього знання при цьому може і не бути. Збереження багатьох відомостей у пам'яті й уміння їх відтворити за вимогою екзаменатора ніяк не свідчить про наявність справжніх знань і їхньої якості. Просте, формальне опитування на іспиті часто дає дуже неякісне уявлен-

ня про рівень знань екзаменованого. Звичайно, є можливість й у процесі опитування з'ясувати, чи є в курсанта справжні знання, але це потребує детального і всебічного зондування глибини розуміння. Проведення такого іспиту є дуже складним, потребує багато часу й в умовах масового навчання здійснити не просто.

Тільки перевірка курсанта в процесі його діяльності, при рішенні поставленої викладачем задачі або проблемної ситуації (наприклад, виконання курсових і дипломних робіт або проектів, ділових ігор, конкурсних наукових праць, рефератів) дає повне уявлення про стан його підготовки у відповідній області. Таким чином, перевірка наявності й якості знань, а не просто запам'ятовування, щонайкраще здійснюється в умовах спеціально організованої учбової і наукової діяльності курсантів.

У традиційній системі підготовки спеціалістів основна увага приділяється запам'ятовуванню. Скільки б ми не висловлювали розумних положень про користь розвитку, про спрямоване формування особистості, як головної мети вищого навчального закладу, ефект буде незначний, якщо ми не знайдемо адекватних показників якості підготовки і не навчимося ними користуватися. Тоді курсанти будуть визначати напрямок своїх зусиль відповідно до прийнятих критеріїв перевірки якості їхньої діяльності. При перевірці рівня запам'ятовування вони будуть зубрити і заучувати. Якщо перевіряти уміння діяти в заданих умовах, то курсанти будуть вчитися цьому. Необхідність запам'ятовування і збереження в пам'яті знань ні в якій мірі не заперечується. Суть у тому, яким шляхом насичувати пам'ять так, щоб утворилися справжні знання.

Відомо, що крім безпосереднього вольового запам'ятовування є ще й інший вид – мимовільне, що супроводжується достатньо напруженою розумовою діяльністю.

Досвід показує, що чим краще розроблено і логічно побудовано тематичний план дисципліни і методичні матеріали курсу, тим менше необхідно удаватись до вольового запам'ятовування. Тому варто організувати таку учбову діяльність, у процесі якої знання будуть набуватися мимоволі. Тільки поставивши перед курсантом деяку, нехай нескладну задачу, рішення якої є неможливим без засвоєння викладеного, викладач визначить якість засвоєння. Таким чином, для забезпечення придбання курсантом

справжніх знань необхідно організувати спеціальну учбову активну діяльність курсантів, тобто організувати розвиваючу систему підготовки.

Для викладача це складна задача, тому що ставиться питання про його перехід на більш високий рівень діяльності. При цьому перед кожним учасником системи навчання ставиться задача – прагнути сьогодні зробити доручену справу краще, ніж учора. Таку активність можна і треба виховувати. У житті ця якість виробляється у процесі подолання виникаючих перед особистістю труднощів. У навчальному процесі таке виховання повинно здійснюватися шляхом виконання завдань наростаючої складності, оскільки саме даний підхід є основною формою оволодіння навчальним матеріалом. У цьому контексті орієнтиром може бути прийнята в АПБУ система підготовки, коли курсантам на кожному курсі прищеплюються визначені якості та вміння: на першому та другому курсах – пожежного, на третьому – командира відділення, молодшого інспектора, на четвертому та п'ятому курсах – офіцера-спеціаліста або магістра.

У традиційній системі підготовки спеціалістів основне місце займає повідомлення курсантам і закріплення в їхній пам'яті необхідної інформації. Відтворення цієї інформації на іспиті (заліку) вважається головним показником засвоєння матеріалу. Такий підхід призводить до цілого ряду протиріч між системою підготовки до майбутньої діяльності і самою майбутньою діяльністю. Досвід показує, що досягнутий на момент проведення іспиту рівень відтворення поданого матеріалу швидко втрачається. Навіть через невеличкий проміжок часу курсанти вже не можуть багато чого відтворити знову. А їх вчать для того, щоб вони потім застосовували отримані знання на практиці.

Протиріччя цим не вичерпуються. Як правило, жоден значний спеціаліст не зміг би знову здати іспити з усіх предметів ВНЗу без попередньої підготовки. Водночас це не заважає йому залишатися гарним спеціалістом, що він і підтверджує своєю діяльністю. До речі, багато хто з таких спеціалістів у ВНЗі не був відмінником, і навпаки, багато хто з відмінників на практиці не показав особливої схильності до творчої діяльності. Виходить, критерії якості підготовки майбутнього спеціаліста значно відрізняються від критеріїв якості самого спеціаліста. Курсант, став-

ши спеціалістом, буде продовжувати вчитися. Головним завданням його буде знайти рішення. Саме уміння знайти рішення, бажано оптимальне, і визначає якість підготовки спеціаліста, і саме така діяльності забезпечує його розвиток.

Тому навчальний процес повинен будуватися під девізом “вчити умінню”, а для того, щоб організувати активну діяльність курсанта, необхідно викликати в нього неослабну зацікавленість до своєї справи. Навчання без такої зацікавленості, тільки на волювому стимулі, є можливим, але дає незрівнянно більш низькі результати. Отже, необхідно побудувати навчальний процес таким чином, щоб у його основу було закладено систему розвиваючої підготовки спеціаліста. Для організації такої системи необхідно відповісти на головне питання: якими методами досягти бажаного результату? На це питання можливо запропонувати наступні відповіді.

1. Творчі методи придбання знань передбачають активну участь курсантів у наукових товариствах при кафедрах. Така робота повинна дати результат, і тут варто йти від рішення простих задач до їхнього поступового ускладнення. Алгоритм такої роботи може бути наступним: розробка навчального макету або устрою з попереднім вивченням принципу його дії, підготовка тез доповіді на наукову конференцію і доповідь на ній, підготовка наукової статі, реферату, конкурсної наукової праці. Заключним етапом такої роботи повинен стати дипломний проект або робота.

2. Використання методів проблемного навчання, в основі яких – самостійне вирішення курсантами виникаючих у пізнавальному процесі протиріч між наявними у них знаннями і новою ситуацією або задачею. Суть навчання при цьому полягає в тому, щоб підвести курсантів до проблеми, зробити її “відчутною”, збудити потребу в її вирішенні, і разом з курсантами знайти невідоме рішення, котре знімає проблему й одночасно є новим знанням – метою навчальної роботи. Прикладом такого навчання є ділові ігри, розбір службових ситуацій.

3. Використання в навчальному процесі модульно-рейтингової системи знань, основними достоїнствами якої є:

- розкриття здібностей курсантів, розвиток їхнього творчого мислення;

- поглиблена і більш об'єктивна оцінка знань курсантів;
- рівномірна й активна робота курсантів протягом семестру;
- підвищена зацікавленість курсантів у відвідуванні занять;
- стимулювання навчальної роботи курсантів, пов'язаної із можливістю звільнення їх від іспиту або заліку;
- стимулювання самостійної та наукової роботи;
- усунення зрівняльного підходу до навчання.

Таким чином, побудова системи підготовки спеціалістів, спрямованої на розвиток розумових здібностей курсантів, забезпечить досягнення головної мети – розвитку особистості, якісної підготовки з твердими, глибокими, справжніми знаннями, вмінням застосовувати ці знання на практиці.